

УДК 330.131

Н. О. Гаман,

*кандидат наук з державного управління, старший викладач кафедри маркетингу,
менеджменту та управління бізнесом, Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

N. O. Hatan,

*Candidate of Sciences in Public Administration, Senior Lecturer of the Department of
Marketing, Management and Business Management, Uman State Pedagogical University the
name of Pavlo Tychyna*

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF FORMATION OF ECONOMIC SECURITY OF THE STATE: PERSPECTIVES FOR UKRAINE

У статті розглянуто бачення сутності економічної безпеки держави як стану економіки. Зазначено основні складові елементи економічної безпеки держави. Визначено основні проблеми забезпечення економічної безпеки держави. Проаналізовано досвід різних країн у сфері забезпечення економічної безпеки національної економіки. Висвітлено особливості державної політики країн з високим рівнем економічного розвитку по забезпеченню економічної безпеки держави.

The article deals with the vision of the essence of economic security of the state as a state of the economy. The main components of the economic security of the state are indicated. The basic problems of ensuring economic security of the state are determined. The experience of different countries in the field of economic security of the national economy is analyzed. The peculiarities of the state policy of the countries with a high level of economic development for ensuring the economic security of the state are highlighted.

Ключові слова: *економічна безпека, національна безпека, державне управління, економічна безпека держави, загроза, міжнародний досвід, світова економіка.*

Key words: *economic security, national security, state administration, economic security of the state, threat, international experience, world economy.*

Постановка проблеми. Першочерговим завданням держави є відповідний напрям діяльності щодо державного управління та безпеки. Забезпечення економічної безпеки є гарантією стабільного економічного розвитку держави. На сучасному етапі розвитку економіки України є забезпечення її економічної безпеки належить до найважливіших національних інтересів. Змістовний аналіз світового досвіду упередження загроз економічній безпеці національної економіки з метою його подальшої адаптації до українських реалій є необхідною умовою ефективного та стабільного функціонування національної економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання забезпечення економічної безпеки держави присвячена велика кількість публікацій як вітчизняних, так і зарубіжних авторів зокрема таких як: Варналій

З.С., Васенко В.К., Дацків Р.М., Дмитренко Е.Е., Жаліло Л.Г., Загарій В.П., Козак Л.С., Кириченко О.В., Ляшенко О.М., Мігус І.П., Маргасова В.Г., Нижник В.М., Тарасюк Г.М., Федорук О.В. та інші.

Враховуючи велику кількість публікацій за даною проблематикою у науковій літературі немає детального аналізу міжнародного досвіду формування економічної безпеки держави та не висвітлені перспективи для України.

Метою дослідження є систематизація та обґрунтування міжнародного досвіду формування економічної безпеки держави: перспективи для України.

Виклад основного матеріалу дослідження. В останні роки питання формування економічної безпеки держави є досить актуальним, адже завдяки своєму географічному положенню до України виникає великий інтерес з боку зарубіжних країн. Проте невизначеність власних позицій розвитку та відсутність чітких стратегічних планів розбудови економіки утворюється основа для встановлення економічної залежності країни.

Разом з тим, детальне вивчення міжнародного досвіду показує, що забезпечення економічної безпеки у контексті національної економіки значно впливає на світовий авторитет країни. Враховуючи це врахування позитивного досвіду зарубіжних країн відносно економічної безпеки має бути одним з найважливіших напрямків у стратегії довгострокової перспективи розвитку національної економіки України.

Потреба удосконалення концептуального забезпечення економічної безпеки держави необхідно використовувати позитивні ознаки глобалізації для завдань соціально-економічного досвіду щодо забезпечення та розв'язання проблем економічної безпеки [1].

Розвиток концепції безпеки на базі співробітництва пов'язане з тим, що сьогодні багато держав стурбовані не стільки проблемою захисту від військової загрози, скільки забезпеченням внутрішньої стабільності країни й регіону, де вони розташовані, і зацікавлені в стійкому економічному процвітанні. Розвиток соціального та економічного виміру й наповнення новим змістом соціальної та економічної політики призвели до інших взаємин у сфері безпеки. Мова йде не тільки про запобігання військових конфліктів, які в цей час набули локальних форм, але й про створення й розширення добре організованих зон безпеки, де безперешкодно може розвиватися всебічне співробітництво. Це підтверджується результатами еволюції організацій, покликаних регулювати міжнародні відносини [2].

Прийняття будь-якого зарубіжного досвіду до умов України досить довготривала і характеризує не повторювання всієї системи регулювання, а лише поетапне впровадження деяких елементів, інструментів, методів та моделей. Потрібно враховувати рівень економічного розвитку, розвитку інститутів управління, забезпечення та контролю над безпекою, використовуючи системний підхід та порівняльний аналіз.

Головною умовою нової якості економічного зростання, як зазначено в Стратегії національної безпеки України, є забезпечення економічної безпеки шляхом, у тому числі, системної протидії організованій економічній злочинності та «тінізації» економіки на основі формування переваг легальної господарської діяльності та водночас консолідації інституційних спроможностей фінансових, податкових, митних та правоохоронних органів, виявлення активів організованих злочинних угруповань та їх конфіскації [3].

Категорія «економічна безпека держави» може трактуватися як поєднання економічної безпеки держави, тобто безпеки макrorівня, та економічної безпеки економічних суб'єктів, тобто безпеки мікрорівня. Причому і перша, і друга певний час можуть забезпечуватись окремо або навіть за рахунок одна одної. Водночас у стратегічному плані це не лише взаємопов'язані, а й неподільні поняття. Саме суперечність між безпеці двох рівнів - безпекою макrorівня і безпекою мікрорівня - якраз і визнавалася на початку ХХІ століття головною проблемою економічної безпеки України [4].

До економічної безпеки держави варто віднести ті складові елементи, які характеризують лише економічні процеси та суміжні з ними явища, це: інвестиційно-інноваційна, фінансова, зовнішньоекономічна, продовольча та енергетична безпека [5].

Крім з'ясування взаємовідношення суміжних категорій розгляд проблем економічної безпеки держави потребує деяких уточнень щодо термінології (табл. 1).

Таблиця 1.
Термінологія основних складових елементів економічної безпеки держави

Термін	Характеристика складових
Об'єкти	те, що безпосередньо потребує захисту і на що спрямовані дестабілізуючі дії. Треба зазначити, що проблема ЕБД має як власний об'єкт (економічну систему країни), так і об'єкти на стику з іншими можливими сферами: військовою, громадською, екологічною, інформаційною, криміногенною тощо.
Суб'єкти	державна в цілому або її структури, які організують захист об'єктів безпеки.
Загрози	акції, події, явища або формалізована сукупність чинників, які містять у собі небезпеку і спрямовані на об'єкт захисту;
Джерела загроз	локалізовані в просторі і часі події небезпеки, вони можуть бути свідомими або стихійними; в цьому аспекті загрози розглядаються як суб'єктивні або об'єктивні.

Параметри (показники)	вимірники, що кількісно характеризують безпеку і застосовуються для оцінки, моніторингу і прогнозування ЕБД. До найбільш загальних параметрів ЕБД належать:
Збитки	збитки кількісний розмір економічних втрат у разі реалізації загроз;
Ризики	гіпотетичний (нормативний або максимальний) збиток, скоректований на вірогідність його реалізації;
Рівень	інтегральний показник ЕБД, який у загальному вигляді відображає співвідношення сукупності усіх загроз і потенціалу захисту від них.

Джерело: складено автором на основі [6]

Даючи загальну характеристику поточного стану розвитку сектора економічної безпеки в усіх розглянутих країнах, можна окремо виділити відносно стабільні економічні системи (Великобританія, Італія, Іспанія, Нідерланди, Німеччина, Франція). Ці країни переважно зосереджені на підвищенні ефективності економіки і одночасно підтримують існуючий рівень особистої економічної безпеки своїх громадян. Про нові країни-членів ЄС (Болгарія, Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина, Чехія) можна сказати, що вони вже завершили реформи «першого покоління» (з акцентом на реструктуризацію і перепідпорядкування) і перейшли на завершальну стадію реформ структур безпеки.

На межі століть ЄС перетворився, по-суті, в «Європу регіонів», «Союз регіонів», в якому розробляється і активно проводиться конструктивна регіональна політика. Вона здійснюється шляхом скорочення розриву в рівнях розвитку між окремими територіями, аграрної інтеграції, регулювання підприємницької діяльності тощо. Так, зменшення розриву між різними регіонами спільноти та ліквідація відставання в розвитку найменш розвинених регіонів були однією з проголошених цілей Римського договору 1957 р. [7].

Із часу підписання Римського договору ЄС прагне скоротити регіональну нерівність. Ця мета, підтверджена в Договорі про утворення Європейського Союзу, підписаному в Маастрихті в 1991 р., полягає у зменшенні нерівності в рівнях розвитку найбільш розвинених і найбільш відсталих регіонів. У країнах ЄС представлені практично всі типи проблемних територій і всі вони тією чи іншою мірою підпадають під сферу діяльності політики регіонального розвитку. Якщо першими об'єктами політики були депресивні території, які спеціалізувались на видобутку вугілля, чорній металургії, окремих галузях важкого машинобудування, текстильній промисловості, то, починаючи з 60-х років минулого століття, виділяються депресивні та слаборозвинуті регіони.

Аналізуючи трактування до економічної безпеки держави в країнах Європейського Союзу переконливо свідчить про те, що рівень безпеки залежить від багатьох факторів. Для того щоб не опинитися в ситуації держави без власної незалежної економічного майбутнього, Україні потрібно запровадити цілеспрямовану роботу щодо виходу з економічної кризи, запобігання реальних загроз, боротьби з корупцією, кримінальними елементами в економіці. В цій залежності дуже важливо не тільки розуміти сутності економічної безпеки на всіх рівнях (міжнародному, національному, регіональному, особистісному), а й конкретні дії управлінських структур щодо наближення рівня економічної безпеки України до європейського рівня [8].

У контексті посилення соціально-економічного згуртування країн-учасниць ЄС, важлива роль належить Лісабонській стратегії. Відповідно до вищезгаданого документа, основними пріоритетами у напрямку зміцнення економічної безпеки країн-членів ЄС та в цілому європейського континенту мають стати: принцип спільного програмування, який використовується в проектах міжнародного співробітництва, поліпшення інноваційної участі у напрямку зростання конкурентоспроможності економічних регіонів в цілому, розвиток сільських територій та посилення територіальної єдності за рахунок екстенсивного розвитку значної частини регіонів ЄС.

Країни – члени ЄС мають значний позитивний досвід реалізації євроінтеграційних стратегій на регіональному рівні. За кордоном самоврядні органи мають багатий арсенал інструментів і важелів економічного, правового та фінансового впливу на відстоювання регіональних інтересів та забезпечення соціально-економічної безпеки територій [9].

Доцільно більш детально зупинитися на економічній безпеці деяких країн-членів ЄС (табл. 2).

Таблиця 2.

Порівняльна характеристика підходів до забезпечення економічної безпеки у зарубіжних країнах

Країна	Характеристика основних положень забезпечення економічної безпеки держави
Чехія, Болгарія, Угорщина, Польща, Словаччина	Спеціальна законодавча база щодо забезпечення економічної безпеки відсутня. Забезпечення економічної безпеки орієнтується на відповідні нормативно-правові акти ЄС. При виборі методів забезпечення ЕБ країни враховують геополітичну ситуацію, вектор і стратегію розвитку економіки відповідно до тенденцій регіонального та світового еволюційного процесу, напрямок економічних реформ.
Великобританія	Спеціальна законодавча база щодо забезпечення економічної безпеки відсутня. Окремі норми, які регламентують ЕБ, містяться у нормативно-правових актах у

	сфері оборонної політики. Вони ґрунтуються на оцінках національних інтересів і реалізуються через їх захист. Методи щодо забезпечення економічної безпеки пов'язані з прогнозуванням і запобіганням найбільш небезпечних зовнішніх і внутрішніх ризиків.
Латвія, Литва, Естонія	Спеціальна законодавча база щодо забезпечення економічної безпеки відсутня. Забезпечення ЕБ орієнтується на відповідні нормативно-правові акти ЄС. Методи забезпечення економічної безпеки спрямовані насамперед на реалізацію фінансово-економічної безпеки.
Германія	Спеціальна законодавча база щодо забезпечення економічної безпеки відсутня. Основні питання з цієї проблеми відображаються в директивах Міністерства оборони, які регламентують найважливіші сфери ринкової діяльності та визначають контрольні функції держави.
Румунія	Питання забезпечення ЕБ містяться в Стратегії національної безпеки. Основними напрямками забезпечення ЕБ є: здійснення ефективних заходів макроекономічної стабілізації, прискорення структурних реформ в економіці, створення приватного сектора, залучення іноземних інвестицій та підтримка малого і середнього бізнесу; узгодження фінансово-економічного законодавства, фінансової, економічної і митної політики із законодавством ЄС тощо.
Франція	Спеціальна законодавча база щодо забезпечення ЕБ відсутня. Окремі положення щодо економічної безпеки відображені в Законі «Про національну безпеку». Забезпечення економічної безпеки спрямовані на зниження вразливості господарської системи країни, збереження самостійності зовнішньої політики, усунення диспропорцій у рівні економічного розвитку суб'єктів господарювання; недопущення надмірної зовнішньої залежності в найважливіших секторах економіки, мінімізацію ризиків, пов'язаних із залежністю від зовнішнього світу.

Джерело: складено автором на основі [10]

Адміністрація США розробила експортну стратегію, що включає 65 конкретних рекомендацій сприяння приватному сектору в розширенні експорту американських товарів.

У 1999 р. розроблена Стратегія національної безпеки США, в якій однією з головних цілей є сприяння економічному процвітання Америки.

На сучасному етапі діє нова Стратегія національної безпеки США опублікована 26 травня 2010 року, головна мета якої – національне оновлення для відновлення американського глобального економічного та політичного лідерства [11].

В США протягом довгого періоду мають місце стабільні бюджетно-податкові відносини між центром та регіонами. Така економічна політика розвивається і постійно вдосконалюється. Це, перш за все, відбувається за рахунок розмежування повноважень між різними рівнями влади. Штати мають фактично такі ж права в податковій сфері, що і федерація в цілому. З метою вирівнювання можливостей регіонів під контролем Конгресу США виділяються трансфери, а також цільові, блокові та програмні дотації. Одним з засобів регіональної політики США є бюджетне фінансування розвитку окремих секторів місцевої економіки [12].

Аналізуючи концепцію економічної безпеки США, слід наголосити на таких її основних напрямках, як забезпечення національних економічних інтересів у конкурентній боротьбі із суперниками на світових ринках, захист інтересів держави у високотехнічних сферах, а також зміцнення її можливостей щодо виконання міжнародних зобов'язань у торговельно-економічній та інших сферах.

У стратегії національної безпеки США прямо сказано, що для підтримки високого рівня боєздатності озброєних сил необхідно підвищувати ефективність і конкурентоспроможність економіки, відкривати нові іноземні ринки і створювати нові робочі місця.

Доцільно враховувати і досвід Японії, де вченими у 1980-х роках запропонований аналітичний метод оцінки «національної сили» держави. «Національна сила» держави визначається, по-перше, здатністю вносити внесок в міжнародне співтовариство, в його економічну, фінансову і науково-технічну сфери діяльності, по-друге, здібністю до виживання в кризових і екстремальних міжнародних умовах. По-третє, здатністю просувати і відстоювати свої національні інтереси, спираючись на всі компоненти «комплексної національної сили», зокрема за допомогою силового тиску [13].

Сучасний японський підхід до вирішення проблем економічної безпеки базується на двох принципах:

- збереження та розвиток економічної потужності країни;
- формування сприятливого глобального середовища, що забезпечить максимальну реалізацію національних інтересів.

Таким чином, спільного за змістом є досить багато у категорії «економічна безпека» та «національна сила», особливе місце посідає здібність до виживання в кризових ситуаціях [14].

Як засвідчує світовий досвід, ключовим елементом системи забезпечення економічної безпеки держави є ефективний механізм визначення загроз національним економічним інтересам, що створюють безпосередню небезпеку національній економічній системі, порушуючи цим самим макроекономічну рівновагу та процес суспільного відтворення.

Необхідно враховувати, що у світі існують дуже різні системи й моделі економічної безпеки (рис. 1).

американська	<ul style="list-style-type: none"> орієнтована на поєднання зовнішньої та внутрішньої безпеки, яку використовують за взірцем більшість держав;
японська	<ul style="list-style-type: none"> з акцентом на внутрішню соціальну безпеку;
китайська	<ul style="list-style-type: none"> здійснюють будівництво соціалістичного суспільства;
змішана	<ul style="list-style-type: none"> пастиві державам, які нещодавно здобули незалежність, а також здійснюють глибінну переорієнтацію свого розвитку.

Рис. 1. Системи та моделі економічної безпеки країн-членів ЄС

Джерело: складено автором на основі [15]

Основою представлених систем економічної безпеки в різних країнах є нормативно-правова база з регулювання внутрішніх та зовнішньоекономічних операцій, в тому числі стосовно участі іноземного капіталу в національній економіці, а також інституціональне забезпечення захисту національних економічних інтересів в умовах міжнародної інтеграції.

Необхідно враховувати, що при формуванні концепції економічної безпеки будь-якої держави вихідним є поняття «загроза», що виступає ключовою категорією в більшості із зарубіжних досліджень у даній сфері економічної науки. Оцінка реальних та потенційних загроз економічній безпеці держави потребує системного моніторингу макроекономічних явищ та аналізу їх впливу на рівень економічної безпеки держави. У даному контексті, як засвідчує зарубіжний досвід, значну роль відіграють так звані «незалежні мозкові центри» («think tank»). Зокрема, у США даними питаннями у значній мірі займається корпорація RAND, у Нідерландах – Гаагський центр стратегічних досліджень, у Великій Британії – аналітичний центр DEMOS [16].

Такі мозкові центри, які існують в країнах з розвинутою економікою, на запит відповідних урядових структур, які приймають управлінські рішення, направлені на забезпечення економічної безпеки держави, на початковому етапі аналізують та проводять моніторинг ситуації, що склалася в окремому секторі безпеки, і надають попередні рекомендації.

Далі необхідно створювати робочі групи із розробки сценаріїв загроз та генерування управлінських рішень.

Можливість ефективно протидії зовнішнім загрозам економічній безпеці держави виникає лише за умови внутрішньої збалансованості національних економічних інтересів та здатності вчасно упереджувати внутрішні загрози економічній безпеці держави.

Головна відмінність у західному та пострадянському підході до забезпечення економічної безпеки полягає в тому, що в західній науковій думці вихідною категорією економічної безпеки як на макро-, так і на мезо- та мікрорівні є зовнішня загроза, тоді як російські науковці виділяють і зовнішні, і внутрішні загрози з акцентом саме на внутрішніх, оскільки тривала дія внутрішніх загроз, які перетворюються в системні загрози, що є надзвичайно актуальним для пострадянських країн з перехідною економікою, робить національну економіку більш вразливою до зовнішніх загроз [17].

Катализатором потенційних загроз економічній безпеці високорозвинених країн є їх висока ресурсна залежність від країн-партнерів, при цьому в сучасних умовах найбільш гострою є проблема енергозалежності. Виходячи з цього різні країни знаходять різні шляхи вирішення даної проблеми: через диверсифікацію джерел сировини, кооперацію країн-імпортерів енергоресурсів, пошук альтернативних джерел енергії, розробку енергоощадних технологій, економію енергоресурсів, створення стратегічних запасів тощо. В будь-якому разі в країнах з високим рівнем розвитку економіки (США, Японія, країни члени Європейського Союзу) склався превентивний підхід до забезпечення економічної безпеки держави,

найголовнішим і найскладнішим завданням якого є прогнозування та попередження загроз, а не аналіз її негативних наслідків після порушення стану безпеки, що вже відбулося [18].

За результатами детального аналізу досвіду високорозвинених країн із забезпечення економічної безпеки національної економіки необхідно відзначити, що основні напрями державної політики в сфері економічної безпеки національної економіки мають бути спрямовані на формування умов для мінімізації виникнення загроз, а не використання економічних заходів ситуативного реагування на них.

Висновки. Грунтовний аналіз міжнародного досвіду формування економічної безпеки свідчить про необхідність удосконалення вітчизняного механізму економічної безпеки України. Таким чином, високий рівень економічної безпеки може бути забезпечений шляхом підвищення конкурентоспроможності національної економіки, яка здатна зберігати стійкість, рівновагу, адаптуватися та підтримувати набрані темпи економічного зростання в умовах постійного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз.

Враховуючи зарубіжний досвід необхідно враховувати схожість завдань, цілей, пріоритетів національних стратегій, а також рівень економічного розвитку, рівень розвитку інститутів управління, забезпечення контролю за економічною безпекою. На основі детального аналізу Україна зможе створити власну концепцію економічної безпеки, яка буде направлена на досягненні стійкого та ефективного розвитку економіки.

Список використаних джерел.

1. Варналії З.С., Буркальцева О.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : кол. монографія. Київ, 2011. 299 с.
2. Шемаєва Л.Г. Забезпечення економічної безпеки підприємства на основі управління стратегічною взаємодією з суб'єктами зовнішнього середовища: кол. монографія. Київ, 2009. 357 с.
3. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015. Київ. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/page7#n7> (дата звернення 10.06.2017).
4. Жаліло Я. Стратегія забезпечення економічної безпеки України. *Пріоритети та проблеми імплементації. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти*. 2001, 224 с.
5. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна і національна безпека держави. *Економіка України*: наук. фах. вид. 1994. № 2. С. 51–56.
6. Ляшенко О.М., Погорелов Ю.С., Безбожний В.Л. Система економічної безпеки держави: держава, регіон, підприємство : кол. монографія. Луганськ, 2010. 282 с
7. Кореновська Ю. Міжнародний досвід у формуванні економічної безпеки держави. URL : <https://prezi.com/4i4uguj3vcsh/presentation/> 15 березня 2015 року (дата звернення 10.06.2017).
8. Резнік О.М. Порівняльний аналіз сутності економічної безпеки України та країн Європейського Союзу. *Форум права* : наук. фах. вид. 2015. № 4. С. 232–236.
9. Кириченко О. А. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання : кол. монографія. Київ, 2008. 401 с.
10. Козак Л.С., Федорук О.В. Тенденції розвитку й ефективність забезпечення європейської економічної безпеки в умовах глобалізації економіки. *Управління проектами, системний аналіз і логістика*: наук. журнал. Технічна серія. 2012. Вип. 10. С. 505-512.
11. Федотова Т.А., Дмитренко Е.Е. Економічна безпека як прояв національних економічних інтересів України. *Економічний часопис XXI*: наук. фах. вид. 2012. № 3-4. С. 6-9.
12. Дацків Р.М. Економічна безпека держави в умовах глобальної конкуренції: кол. монографія. Львів, 2006. 160 с.
13. Шульга І.П., Васенко В.К. Економічна безпека держави, суб'єктів господарювання та тіньова економіка: кол. мон. Черкаси, 2010. 367 с.
14. Тарасюк Г.М. Економічна безпека як критерії ефективності економічної стратегії держави. *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки*. Житомир, 2010. №4 (54). С. 192-193.
15. Дарнопих Г. Сучасні проблеми економічної безпеки України. *Вісник Академії правових України*. Харків, 1998. №1. С. 142-150.
16. Нижник В.М. Економічна безпека України в системі євроатлантичних інтеграційних процесів : навч. посіб. Хмельницький : ХНУ, 2008. 440 с.
17. Загарій В.П. Монетарні важелі досягнення фінансової безпеки: досвід розвинених країн. *Бізнес Інформ : між. наук. економ. журнал*. 2014. №4. С. 400-405.
18. Маргасова В.Г. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки регіону. *Науковий вісник ЧДІЕУ. Регіональна економіка*. Чернігів, 2011. №1 (9). С. 53-61.

References.

1. Varnalii, Z.S. and Burkaltseva, O.S. (2011), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: problemy ta priorityety zmitsnennia* [Ukraine's Economic Security: Problems and Priorities for Strengthening], Kyiv, Ukraine, p. 299.
2. Shemaieva, L.H. (2009), *Zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva na osnovi upravlinnia stratehichnoiu vzaiemodiieiu z subiektamy zovnishnoho seredovyscha* [Ensuring the economic security of the enterprise on the basis of strategic interaction with the subjects of the environment], Kyiv, Ukraine, p.357.

3. The President of Ukraine (2015), Decree of the President of Ukraine "On the Strategy of National Security of Ukraine", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paran7#n7> (Accessed 10.06.2017).
4. Zhalilo, Ya. (2001), " Strategy of providing economic security of Ukraine. Priorities and problems of implementation. Strategy of National Security of Ukraine in the context of world community experience", p. 224.
5. Pasternak-Taranushenko, H. (1994), "Economic and national security of the state", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 2, pp. 51–56.
6. Liashenko, O.M. Pohorelov, Yu.S. and Bezbozhnyi V.L. (2010), *Systema ekonomichnoi bezpeky derzhavy: derzhava, rehion, pidpriemstvo* [System of economic security of the state: state, region, enterprise], Luhansk, Ukraine, p. 282.
7. Korenovska, Yu. "International experience in shaping the economic security of the state", [Online], available at: <https://prezi.com/4i4uguj3vcsh/presentation/> 15 bereznia 2015 roku (Accessed 10.06.2017).
8. Rieznik, O.M. (2015), "A comparative analysis of the essence of economic security of Ukraine and the countries of the European Union", *Forum prava*, vol. 4, pp. 232–236.
9. Kyrychenko, O. A. (2008), *Problemy upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu subiektiv hospodariuvannia* [Problems of management of economic safety of business entities], Kyiv, Ukraine, p.401.
10. Kozak, L.S. and Fedoruk, O.V. (2012), "Trends in Development and Efficiency of Providing European Economic Security in the Conditions of Globalization of the Economy", *Upravlinnia proektamy, systemnyi analiz i lohistyka*, vol. 10, pp. 505-512.
11. Fedotova, T.A. and Dmytrenko, E.E. (2012), "Economic security as a manifestation of Ukraine's national economic interests", *Ekonomichnyi chasopys XXI*, vol. 3-4, pp. 6-9.
12. Datskiv, R.M. (2006), *Ekonomichna bezpeka derzhavy v umovakh hlobalnoi konkurentsii* [Economic security of the state in the conditions of global competition], Lviv, Ukraine, p. 160.
13. Shulha, I.P. and Vasenko, V.K. (2010), *Ekonomichna bezpeka derzhavy, subiektiv hospodariuvannia ta tinova ekonomika* [Economic security of the state, economic entities and the shadow economy], Cherkasy, Ukraine, p. 367.
14. Tarasiuk, H.M. (2010), "Economic security as criteria of effectiveness of the economic strategy of the state", *Visnyk ZhDTU. Serii: Ekonomichni nauky*, vol. 4 (54), Zhytomyr, Ukraine, pp. 192-193.
15. Darnopykh, H. (1998), "Modern problems of economic security of Ukraine", *Visnyk Akademii pravovykh Ukrainy*, vol. 1, Kharkiv, Ukraine, pp. 142-150.
16. Nyzhnyk, V.M. (2008), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy v systemi yevroatlantychnykh intehtratsiinykh protsesiv* [Economic Security of Ukraine in the System of Euro-Atlantic Integration Processes], KhNU, Khmelnytskyi, Ukraine, p. 440.
17. Zaharii, V.P. (2014), "Monetary leverage to achieve financial security: the experience of developed countries", *Biznes Inform*, vol. 4, pp. 400-405.
18. Marhasova, V.H. (2011), " Foreign experience in ensuring economic security of the region", *Naukovyi visnyk ChDIEU. Rehionalna ekonomika*, vol. 1(9), Chernihiv, Ukraine, pp. 53-61.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2018 р.